

ועתה ראיתי בספר חסידים שכתב (בס"י שסז) וזו לשונו: חכמים הראשונים לא היו כותבים ספריהם בשמם, ולא היו מגיחים לכתוב שמם על ספריהם, כגון מי שחיבר תורת כהנים מכילתא ברייתות ומדרשים ואגדות ותקוני עולם כגון מסכת סופרים, לא כתבו בספריהם אני פלוני בר' פלוני כתבתי וחברתי זה הספר – כדי שלא יהנה מהעולם הזה ויפגום שכרו בעולם הבא... [הרי שלא חששו להזכיר שמם כדי שייזכר שמם על דבריהם] (מתוך שם הגדולים – מערכת ספרים ז, כו).

לכאורה משמע מפשטות הסוגיא להפך, שעיקר קפידת רב ששת היתה על כך שלא הזכיר השמועה מפיו, משום 'אגורך באהלך עולמים' – אך יש לפרש שכיון שלא הזכיר בבית המדרש בשם אומרו, לא יתחשבו בדברים כמו אילו היו יודעים שיצאו מפי רב ששת, ולא תתקיים השמועה כראוי, ולכך הקפיד.

ומעשר בהמה דגדול ששחטו, מבליעו בעורו בחלבו בגידו ובקרניו. אמר רבא: מנא אמינא לה... ורבנן הוא דגזרו לאחר שחיטה אטו לפני שחיטה...! יש לשמוע שלא התירו מכירה בהבלעה אלא משום שאיסור מכירתו מדרבנן, וכשם שהקלו אצל יתומים כן הקלו בהבלעה, אבל כשיש איסור תורה במכירה, כגון סחורה במינים טמאים, לדעת הפוסקים שהוא איסור תורה – אסור אף על ידי הבלעה [וגם אביי לא התיר בהבלעה כאשר מוכח הדבר] (עפ"י שו"ת דובב מישרים ח"א קמד).

צ"ע מאין משמע כן בגמרא, הלא יש לפרש שזה שאמר רבא שהוא מדרבנן נצרך כדי לפרש מדוע ליתומים מותר. או משום שאילו היה מדאורייתא, לא היו מתירים חכמים מכירת חלב וגיד, אבל אין לנו הוכחה שהתר הבלעה אינו אמור אלא באיסור דרבנן.

ועכ"פ נראה שגם אם התירו הבלעה בדאורייתא, לא התירו למכור בכור ומעשר באטליו ע"י הבלעה, ואף ליתומים – כדמפורש בסוגיא, שהעמידו משנתנו [לאביי] ביתומים ובהבלעה, ואעפ"כ אסור באטליו [ואף דקיי"ל כרבא, לא שמענו שחולקים בדיון זה], וגם אם איסור אטליו דרבנן נראה שלא התירו בהבלעה משום בזיון. ואולם בדברי תמודות על הרא"ש (אות ג) כתב להתיר ותמה על הטור והאחרונים שהשמיטו הטר זה. ולפי האמור אתי שפיר.

ולגוף דין סחורה בדברים האסורים, כשנעשית על ידי הבלעה – נחלקו אחרונים ו"ל (ע' תבואות שור יא, כד; תפארת ישראל שביעית ז, ג).

דף לב

'בבכור הוא אומר לא יפדה ונמכר, במעשר נאמר לא יגאל ואינו נמכר לא חי ולא שחוט ולא תם ולא בעל מום...' (עד גמירא). תמצית איסורי מכירה וגאולה האמורים בבכור, בפסולי המוקדשין, במעשר בהמה ובחרמים:

הבכור אינו נפדה – כלומר אין הבעלים פודים אותו ונותנים דמיו לכהן. אבל נמכר – פירוש כשבא ליד כהן רשאי הוא למוכרו.

פסולי המוקדשין – נפדים ודמיהם להקדש. ולאחר פדיון רשאים למוכרו אף באטליו, והבהמה נשארת אצל הלוקח בכל דיניה ובקדושתה המסוימת – לענין איסור גיזה ועבודה וכדו'.

המעשר אינו נפדה, שא"א להתפיס דמים תחתיו ולסלק את קדושתו (לענין הטר גיזה ועבודה). וגם אינו נמכר חי, אף אם הקונה ינהג בו ככל דיניו.

מכירת בעל מום חי – משמע בסוגיא שאסורה מן התורה. ואילו ברמב"ם (פ"ו) משמע שאינו אלא מדרבנן, וכבר עמדו המפרשים לבאר שיטתו (ע' מנחת חינוך שסא, ב; חזון איש כב, ג ד; שו"ת משיב דבר ח"ב ס ד"ה מה שראה).

מכירת שחוט – אסורה מדרבנן לדברי רבא ולרב שמואל בר יצחק. ואילו לאביי יש מקום לומר שאסורה מן התורה (ע' בשפ"א ועוד).

ואם נשחט כשהוא תם, בספר מנחת חינוך (שם, דלא כהכס"מ) חידש שלפי הרמב"ם יש בדבר לאו דאורייתא. ורצה לתלות זאת בשיטות רבא ורב שמואל בר יצחק, במקור הלימוד לחלק בין חי לשחוט. וכן כתב בחזו"א (כב,ב. וע"ש סק"ד) שתם שעיקר קדושתו לאחר שחיטה – לא נתמעט מאיסור מכירה. החרמים שדינם להינתן לכהן, אי אפשר לבעלים לפדותם וליתן דמים תחתם לכהן, ואין הבעלים רשאים למכרם. אבל הכהן רשאי למכרם משהגיעו לידי.

מבואר בסוגיא שהיה מקום ללמוד איסור מכירה במעשר מאיסור מכירה של חרמים, וכן להפך. וכן יש מקום למעט מכירת בכור מן האמור בחרמים וכדו'. וצריך באור הלא אין הנידונים דומים כלל, כי חרמים אין רשאים למכרם מפני שמיועדים לכהן, לעומת זאת מעשר שייך לבעלים, וכן בכור – פשוט שהבעלים אינם יכולים למכרו, שהרי אינו שלהם ואילו הכהן רשאי למכרו (כן תמה בספר מים קדושים).

ונראה שהילפותות אינן מתיחסות לדינים היוצאים, אלא לכתוב עצמו; כלומר, יש מקום ללמוד מעשר מחרמים, כשם שבחרמים נאמר 'לא ימכר' עם איסור גאולה, כך גם במעשר כאלו היה כתוב בפירוש 'לא ימכר' עם 'לא יגאל' – ואעפ"י שמשמעות הלאו שאנו באים ללמוד אינה זהה עם הלאו שבחרמים.

זילוף בכור העברה העברה ממעשר, דהא מעשר נמי גמר גאולה גאולה מחרמים' – ודבר הלמד בגורה-שוה חוזר ומלמד בגורה-שוה, גם בקדשים (כבזבחים נא).

*

'קדושת בכור מורה על הקדשת כל הרכוש המשפחתי והקנאתו לה', ורעיון זה נובע מעומק ההיסטוריה והייעוד של האומה היהודית, ולפיכך אין קדושה זו חלה אלא אם כן האם וגם הוולד הם רכוש יהודי בלעדי. אם לא-יהודי נשתתף לפני הלידה בבעלות על האם או על הוולד, אין קדושת בכור חלה'.

'הפרשה הפותחת בעשר תעשר והכוללת את מצות מעשר שני, מעשר עני, שמיטת כספים, צדקה והענקה – מסיימת בהבלטה מחודשת של מצות בכור, שכן מצות בכור היא הבסיס לכל המצוות האלה, המשליטות את ה' על רכושנו.

כל המצוות האלה אינן נובעות מן המשפט הטבעי אלא כולן מושתתות על עובדה יסודית אחת: כאשר הקים ה' את ישראל והעניק לו חירות ועצמאות, הוא קרא ל'י' על כל האישים והנכסים של עמו, ועל ידי כך העמיד את עצמו כבעל כל רכוש בישראל ושמר לעצמו את זכות השליטה על כל האישים והנכסים.

עובדה זו היא היסוד של כל חובות האישים והנכסים המוטלות עלינו, והיא באה לידי ביטוי נצחי על ידי מצות בכור הכוללת את מצות בכור בהמה טהורה. מצוה זו נזכרה כבר בפתיחת הפרשה הזאת (יד,כג) והיא היסוד להקדשת כל נכסי המזון שלנו, שכולם קנויים לה'...!

(מתוך פירוש רש"י הירש זצ"ל ראה טו,ט)

*

קדש לי כל בכור... באדם ובהמה. ענין 'אדם' מורה על החכמה והמחשבה שבמוח, כי זה הוא עיקר צורת האדם. ו'בהמה' – היינו כח המעשה. והנה הש"י צוה לקדש ולצרף שתייהן; המעשה והמחשבה, ואז תהיה צורת האדם בשלימות, מבורר ברצון הש"י. ועל זה נאמר אדם ובהמה תושיע ה' – כי אדם הוא המחשבה, ובהמה רומז על המעשה. והנה משה רבינו ע"ה הוא היה חכמות כל ישראל וכל כחו היה בזה, היינו המוח והמחשבה להיות הש"י נגדו תמיד, ועל כן כל התורה מדברת העיקר במעשים לפועל היינו שגם המעשה יהיה כך מזוכך כהמחשבה. ולזה עשה משה רבינו ע"ה המשכן, כי מקומו היה בצורת אדם בעומק הלב, והמשכן היה יכול להתפרק ולהנשא למקום אחר. וחכמת שלמה המלך ע"ה היה במעשים, על כן בנה בית הבחירה מקום קבוע, וספר משלי שעשה מדבר בעיקר בישרת הלב והמחשבה שיכוננו כהמעשה (מי השילוח – בא).

דף לג

'אלא בכור מאן תנא? אמר רב חסדא: בית שמאי היא דאמר אין מאכילין אותו לנדות'. יש לדקדק מדוע נקט דברי בית שמאי שבביתא ולא אלו שבמשנתנו שאין מאכילים אותו לזרים – אלא במקדשתיה קאי.

וכן יש לשאול מדוע לא העמיד כבית הלל דברייתא שאוסרים להאכילו לנכרי [הן בבכור הן בשאר פסולי המוקדשין, שהרי מקור הדין הוא מואכלת ולא לכלבים, ולא לנכרים (כמוש"כ התוס' לב): הנאמר בכל פסולי המוקדשין] – הרי שיש בו קדושה, הלכך אין מרגילים. ויש לומר שמבית שמאי דמתניתין אין ראייה כי אפשר דוקא לענין אכילת זרים אוסרים בית שמאי משום שהוקש לחזוה ושוק [והקל-וחומר מטמא מופרך לדעתם], וכן בית הלל דברייתא שאוסרים לנכרים – מן הכתוב למדו, מואכלת, אבל בית שמאי דברייתא שאוסרים גם לנדות הגם שנאמר הטמא והטהור יחדו, משום שנוקטים מצד הטהור לאסור משום שטומאה היוצאת מגופו חמורה – הרי סוברים שבקדושתו הוא עומד לכל דבר (עפ"י מים קדושים). יצוין שבסוגיא המקבילה בתמורה הגרסה היא 'בית שמאי היא דאמר בכור בקדושתיה קאי דתנן ב"ש אומר לא ימנה ישראל עם כהן'. ובחזו"א (תמורה כד, ו) באר שהכל הולך אל מקום אחד, ע"ש.

– רש"י כתב שאסור להרגיל משום בזיון קדשים. וצריך לומר שאין זה בזיון גמור, שהרי הכל מודים שאסור לבנותו כגון למוכרו באטליו, ומדוע ששאלו 'מאן תנא' – אלא שאין זה מנהג ראוי בדבר של קודש (עפ"י שפת אמת. וע' בחדושי בית מאיר; שו"ת נודע ביהודה תנינא קצד).

'דאשכחן דפליג רחמנא בין טומאה יוצאה עליו מגופו לבין שאין טומאה יוצאה עליו מגופו, דתנן הפסח שבא בטומאה – לא יאכלו ממנו זבים ומצורעין...'. מבואר שטומאה היוצאת מן הגוף לא הותרה בציבור. ומדויק הדבר בלשונות הכתובים; – בפרשות-טמאים שבסדר צו ובסדר אחרי, העוסקות בטומאת מגע, נאמר הכל בלשון יחיד והנפש אשר תאכל בשר... וכל נפש אשר תאכל נבלה... וכן בסדר חוקת נאמר ואיש אשר יטמא ולא יתחטא... ונתמעט 'איש' – ולא ציבור. ואולם בפרשיות זבים ונדה ובעלה ובעל-קרי, נאמר לשון רבים –